

7.1

På hvilken måde Chrysippos svarede dem, der erklærede, at forsynet ikke eksisterede.

1 De, der tror, at verden ikke er skabt for Guds og menneskenes skyld, og at menneskelivet heller ikke styres af forsynet, tror, at de anvender et tungtvejende argument, når de siger: "Hvis der eksisterede et forsyn, ville der ikke findes noget ondt!" De mener nemlig, at intet passer dårligere sammen med forsynstanken end, at der i den verden, som Gud siges at have skabt på grund af menneskene, er så mange plager og onder. 2 Mod denne antagelse siger Chrysippos, da han i fjerde bog af *Om forsynet* drøftede emnet: "Der findes overhovedet ikke noget mere tåbeligt end dem, som antager, at der kunne eksistere noget godt, hvis ikke der samtidig eksisterede noget ondt. 3 For når det gode er modsætning til det onde, må nødvendigvis begge optræde som hinandens modstykker og ligesom understøttet af en gensidig, fjendtlig kraft; der findes netop ingen modsætning uden noget andet, der er dens modsætning. 4 På hvilken måde kunne der være en følelse af retfærdighed, hvis der ikke fandtes uretfærdighed? Eller hvad er retfærdighed andet end at blive befriet for uretfærdighed? Og på samme måde: Hvordan kan tapperhed forstås, med mindre fejhed stilles ved siden af? Eller mådehold, hvis ikke der var mangel på selvbeherskelse? Og ligeledes: Hvordan kunne der være klogskab, hvis ikke der var dumhed som modsætning? 5 Og hvorfor," fortsætter han, "ønsker tåbelige mennesker ikke også, at der skal findes sandhed, men ingen løgn? For det er på samme måde, at godt og ondt eksisterer, lykke og modgang, smerte og nydelse. 6 Det ene er nemlig, som Platon siger,¹ bundet til det andet ved deres modsatte ekstremer; hvis man tager det ene, fjerner man begge."²

7 I samme bog behandler og overvejer Chrysippos, hvad han finder værd at undersøge, nemlig om menneskenes sygdomme opstår af naturen, det vil sige, om det er naturen selv eller forsynet, som har skabt denne struktur i verden og menneskeslægten, der også har skabt de sygdomme, svækkelse og svagheder for vore lemmer, som menneskene lider af. 8 Han mener, at det ikke var naturens oprinde-

1. Platon, *Faidon* 60b.

2. Chrysippos fr. 1169 von Arnim.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

lige plan at gøre menneskene modtagelige for sygdomme; for det kan aldrig harmonere med naturen som ophav og far til alle gode ting. 9 "Men når den," siger han, "skabte og frembragte mange goder, der var særdeles velegnede og nyttige, opstod der også nogle andre ulemper, der hang sammen med de ting, som den skabte."³ Han sagde, at de blev skabt, ikke af naturen, men som visse nødvendige følgevirkninger, som han selv kaldte konsekvenser. 10 "Det er præcist," fortsætter han, "som da naturen dannede menneskelegemer, at den ret så fine forstand og selve udnyttelsen af værket krævede, at naturen dannede hovedet af af de fineste og mindste knogler. 11 Men denne udnyttelse af en mere betydningsfuld ting blev fulgt af en ulempe udefra, således at hovedet er svagt beskyttet og er sårbart over for små slag og stød. 12 Derfor blev også sygdomme og svagheder skabt, da sundhed blev skabt. 13 Det er ved Hercules sådan," siger han, "at da dyderne fremkom ved naturens beslutning, blev også lasterne frembragt ved slægtskabet mellem modsætningerne."

7.2

Hvordan han ligeledes havde fastslået skæbnens styrke og nødvendighed og alligevel forsikrede, at vi havde kontrol over vore planer og domme.

1 Chrysippos, den ledende inden for stoisk filosofi, definerer skæbnen, som grækerne kalder *heimarméne*, på omtrent følgende måde: "Skæbnen er en evig og uforanderlig rækkefølge af begivenheder og en kæde, der ruller sig selv og vikler sig ind gennem en uafbrudt række af følger, hvortil den er knyttet og forbundet."⁴ 2 Jeg har nedskrevet Chrysippos' ord, så godt jeg husker dem, så hvis nogen synes, at min oversættelse er for dunkel, skal han se hans egne ord. 3 I fjerde bog af *Om forsynet* siger han nemlig, at "skæbnen er en naturlig række af alle ting, hvor én ting fra evighed følger og går sammen med en anden ting, da denne tilknytning er uundgåelig."

3. Chrysippos fr. 1170 von Arnim.

4. Chrysippos fr. 1000 von Arnim.

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

4 De, der tilhører andre opfattelser og skoler, kritiserer denne definition: 5 "Hvis Chrysippos," siger de, "mener, at alt bevæges og styres af skæbnen, og at skæbnens retninger og krumninger ikke kan afbøjes eller undgås, bør man ikke blive vred over menneskers fejl og forsyndelser, og man bør heller ikke tilskrive dem deres egen vilje, men en særlig uundgåelig impuls, som opstår af skæbnen," og den er herre og dommer over alle ting, og det er gennem den, at alt fremtidigt vil ske; og derfor er der helt urimeligt fastlagt straffe i lovene for de skyldige, hvis mennesker kommer til onde gerninger, ikke af fri vilje, men fordi de drives af skæbnen.

6 Mod disse indvendinger argumenterer Chrysippos omfattende på en grundig og skarpsindig måde; men hvad han har skrevet om denne ting, kan omtrent sammenfattes således: 7 "Selv om alt er underkastet og bundet til skæbnen ved en nødvendig og fundamental plan, er vore sinds anlæg dog kun afhængige af skæbnen i overensstemmelse med deres egenskaber og kvalitet. 8 For hvis de af naturen fra første færd er skabt til sundhed og nytte, vil de uforstyrret og uden problemer klare enhver magt, der angriber dem udefra på skæbnens bud. Men hvis de er hårde og uvidende og rå og ikke støttet af nogen hjælp fra en god dannelse, kaster de sig alligevel ved deres egen dårlighed og frivillige drift ud i gentagne forsyndelser og vildfarelser, også selv om de kun plages af et lille sammenstød med et skæbnebestemt uheld eller slet ikke. 9 At det sker på denne måde, bevirker den nødvendige rækkefølge af tingene, som kaldes skæbnen. 10 Det er nemlig ligesom skæbnebestemt og naturligt fra begyndelsen, at dårlige karakteregenskaber ikke kan undgå fejl og vildfarelser."

11 Han anvender derefter som et eksempel på dette forhold, der ved Hercules er ganske rammende og begavet: "Hvis man kaster en cylinderformet sten ned ad en stejl skråning, har man skabt en årsag og en begyndelse til dens fart nedad, men dog ruller den snart hurtigt, ikke fordi du bevirker det, men eftersom den er af denne art, og den har en form, der er tilbøjelig til at rulle: Sådan bevæger skæbnens orden og plan og nødvendighed årsagernes arter og begyndelser, men det er ethvert menneskes egen vilje og sindets anlæg, der styrer udførelsen af vore hensigter og vor forstands handlinger." 12 Han tilføjer derefter til det, jeg har citeret, nogle ord, der passer godt hertil: "Derfor er det også blevet sagt af pythagoræerne:

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

'Du vil forstå, at mennesker har selvforskyldte fejl,'¹⁵

for skaderne for enhver befinder sig hos dem selv, og de begår både fejl af indre drift og bliver skadet af såvel deres eget sindelag som deres tilbøjelighed." 13 Derfor siger han, at man ikke skal bære over med eller høre på mennesker, der er enten slette eller dovne og ryggesløse og frække, og som, når de er blevet grebet i en brøde og en ugerning, søger tilflugt i skæbnens nødvendighed, som om de søger asyl i et tempel, og erklærer, at hvad de har gjort af forfærdelige ting, skal tilskrives ikke deres egen ubesindighed, men skæbnen.

14 Den første, der har sagt dette, er den viseste og ældste digter i disse vers:

"Hvor dog de mennesker altid beskylder os guder for alting!

Alt ondt kommer fra os, vil de sige. Men ved deres egen

brøde forøger de selv det mål af nød de skal lide."¹⁶

15 Derfor siger Marcus Cicero i den bog, han skrev *Om skæbnen*, da han nævnte, at dette spørgsmål var meget dunkelt og indviklet, at heller ikke filosofen Chrysippos havde forklaret det;¹⁷ han siger: "Når Chrysippos bliver ivrig og anstrenger sig for både at forklare, at alt sker ved skæbnens magt, og at der ligger noget hos os selv, kommer han i nød."¹⁸

7.3

En historie fra et værk af Tubero om en slange af usædvanlig længde.

1 Tubero har fortalt i sin *Historie*,⁹ at konsul Atilius Regulus under den første puniske krig, da han havde sin lejr i Africa ved floden Bagrada, udkæmpede en stor og voldsom kamp mod én slange, der boede på disse egne; den var usædvanlig vild

5. *Aureum dictum* 54 (jambisk trimeter).

6. Homer, *Odysseen* 1.32-4, overs. Otto Steen Due 2002, 7f.

7. Chrysippos fr. 977 von Arnim.

8. Cicero, *De fato* fr. 1 Orelli.

9. Aelius Tubero, *Historiae* fr. 8 Peter.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

og blev i lang tid angrebet af hele hæren med kastemaskiner og katapulter, og da den var blevet dræbt, sendte man dens skind på hundrede og tyve fod til Rom.

7.4

Hvad Tubero kunne tilføje til et nyt værk om Atilius Regulus, der var blevet taget til fange af carthagerne; også hvad Tuditanus har skrevet om Regulus.

1 Den velkendte beretning om Atilius Regulus har jeg for ganske nylig læst hos Tuditanus:¹⁰ Regulus var blevet taget til fange, og ud over det, han sagde i senatet i Rom, hvor han frarådede en udveksling af fanger med carthagerne, havde han også tilføjet, at carthagerne havde givet ham gift, der ikke havde øjeblikkelig virkning, men ville udskyde hans død for en kort tid, med den bagtanke, at han skulle leve, indtil udvekslingen var foretaget, men senere hentæres, når giften virkede.

2 Tubero fortæller i sin *Historie*,¹¹ at Regulus var vendt tilbage til Carthago og var blevet tortureret med nye metoder af punerne: 3 "De holdt ham indelukket i et mørkt og dybt fangehul, og længe efter, da solen syntes at være skarpest, førte de ham pludselig ud og holdt ham direkte mod solens stråler, mens de tvang ham til at rette øjnene mod himlen. For at han ikke skulle lukke sine øjne, trak de hans øjnelåg op og ned og syede dem fast." 4 Tuditanus beretter, at han længe blev forhindret i at sove og derfor blev berøvet sit liv, og da det var blevet kendt i Rom, blev de fornemste af punernes fanger overdraget til Regulus' børn af senatet, og de blev lagt ned i en kasse, der var gennemboret med søm, og pint af den samme mangel på søvn omkom de.

7.5

En fejl, som den retslærde Alfenus har begået ved fortolkningen af nogle gamle ord.

1 Juristen Alfenus, der var elev af Servius Sulpicius og stærkt interesseret i fortiden, siger i den fireogtredivte bog af sin *Systematik* og i den anden bog af sine *Strøtanker*: "I en traktat, som blev indgået mellem det romerske folk og cartha-

10. Tuditanus fr. 5 Peter.

11. Aelius Tubero, *Historiae* fr. 9 Peter.

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

gerne, står der skrevet, at carthagerne hvert år skal give det romerske folk en bestemt mængde af sølv, der var *puri puti*, og der blev stillet det spørgsmål, hvad *purum putum* betød. Jeg svarede," fortsætter han, "at *putus* ('ren, ublandet') var noget, der var meget *purus* ('ren'), ligesom vi siger, at noget nyt (*novus*) er *novicius* og noget særligt (*proprius*) er *propicius*, når vi ønsker at forøge og forhøje betydningen af *novus* og *proprius*."¹²

2 Da jeg havde læst det, var jeg forbløffet over, at Alfenus mente, at der var den samme forbindelse mellem *purus* og *putus* som mellem *novicius* og *novus*. 3 For hvis det havde været *puricius*, kunne man tro, at det var dannet ligesom *novicius*. 4 Det var også besynderligt, at han anså *novicius* for at have en forøget betydning, siden *novicius* ikke betyder 'mere ny', men er synonymt med *novus* og bøjes på samme måde. 5 Jeg er derfor enig med dem, som siger, at *putus* er afledt af *puto*, og af den grund udtaler den første stavelse med en kort vokal, ikke med en lang, som Alfenus forekommer at have ment, for han skriver, at det er afledt af *purus*.¹³ 6 I gamle dage sagde man *putare* ('beskære') om at fjerne og bortskære fra enhver ting, hvad der var tomt og unødvendigt eller også var i vejen og fremmed, og kun efterlade, hvad der forkom nyttigt og uden fejl. 7 Således er *putare* anvendt om træer og vinstokke, og således er det anvendt om regnskaber. 8 Selve verbet *puto* ('jeg mener'), som vi bruger for at give vores mening til kende, betyder egentlig ikke andet end det, vi gør i tvivlsomme og dunkle forhold, nemlig at bortskære og fjerne falske forestillinger og kun holde det tilbage, som synes at være sandt og rent og ægte. 9 Følgelig er sølvet i den carthagiske traktat kaldt *putum*, fordi det ligesom er blevet rensat og smeltet og er fri for fremmed materiale, og når alle urenheder er blevet fjernet fra det, er det pletfrit og hvidt.

10 Udtrykket *purum putum* optræder ikke bare i den carthagiske traktat, men også i mange andre gamle skrifter og også i en tragedie af Quintus Ennius, der hedder *Alexander*,¹⁴ og i en satire af Marcus Varro med titlen *Gamle mænd, der bliver børn for anden gang*.¹⁵

12. Alfenus, *Digesta* 34, *Coniectanea* 2 fr. 1 Huschke.

13. Der altså har en lang vokal i første stavelse.

14. Ennius, *Alexander* 78 Vahlen = 62 Ribbeck.

15. Varro, *Satura*, *Δὲς παῖδες οἱ γέροντες* fr. 91 Bücheler/Astbury.

7.6

Iulius Hyginus' grundløse og pedantiske kritik af Vergil for at have brugt udtrykket praepetes om Daidalos' vinger; hvilken slags fugl der menes med praepetes, og hvad det er for nogle fugle, Nigidius har kaldt inferae.

1 "Sagnet fortæller om Daedalus' flugt fra Minos's rige at han betroed sit liv til hurtige vinger (*praepetibus pennis*) i luften."¹⁶

2 Iulius Hyginus¹⁷ kritiserer i disse vers af Vergil udtrykket *pennis praepetibus* for at være irrelevante og klodsede. 3 "For," siger han, "de fugle kaldes af augurerne *praepetes*, som enten flyver foran dem med gunstige varsler, eller som sætter sig på gunstige steder." 4 Derfor mente han ikke, at det var rigtigt af Vergil at anvende et augurord, der ingen relation havde til augurerens lære, når han talte om Daidalos' flyvning.

5 Men Hyginus var ved Hercules alt for dum, da han troede, at han selv vidste, hvad *praepetes* betød, mens det var ukendt for Vergil og Gnaeus Matius, en lærd mand, som i anden bog af sin *Iliade* kaldte en vinget Victoria for *praepes* i følgende vers:

"Medens den snare (*praepes*) Victoria giver den sejrende palmen."¹⁸

6 Hvorfor kritiserer han så ikke også Quintus Ennius, der i *Årbøger* ikke taler om Daidalos' vinger, men noget helt andet:

"Lykkeligt (*praepete*) omgivet ligger Brundisium af havnens skønhed."¹⁹

16. Vergil, *Aeneiden* 6.14-15, overs. Otto Steen Due 1996, 161.

17. Iulius Hyginus fr. 6 Funaioli.

18. Matius, *Ilias* 2 fr. 3 Morel (daktylisk heksameter).

19. Ennius, *Annales* 488 Vahlen (daktylisk heksameter).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

7 Men hvis han havde overvejet ordets naturlige betydning og ikke kun havde haft øje for, hvad augurerne sagde, ville han snarere bære over med digterne, fordi de har brugt ordene i en lignende og overført betydning og ikke i deres egentlige mening. 8 For eftersom ikke bare fugle, som flyver mere heldvarslende, men også de steder, de slår sig ned på, fordi de er gunstige og heldige, kaldes *praepetes*, har Vergil nævnt Daidalos' fjer som *praepetes*, eftersom han var nået væk fra de steder, hvor han frygtede for fare, og til mere sikre steder. 9 Endvidere kalder også augurerne stedet for *praepetes*, og Ennius sagde i første bog af *Årbøger*:

"De sætter sig ned på smukke og heldige steder."²⁰

10 Nigidius Figulus siger i første bog af *Privat spådomskunst*, at modsætningen til fugle, der er gunstige (*praepetes*), kaldes *inferae* ('lave'): "Højre afviger fra venstre og *praepes* fra *infera*."²¹ 11 Heraf kan man slutte, at de er blevet kaldt *praepetes*, fordi de flyver højere oppe i luften, da Nigidius har sagt, at de 'lave' fugle afviger fra dem, der er *praepetes*.

12 Da jeg som ung mand i Rom endnu gik til filologerne, knyttede jeg mig især til Sulpicius Apollinaris, og da han blev spurgt om augurlov, og nogen havde omtalt *aves praepetes*, hørte jeg ham sige til Erucius Clarus, der var bypræfekt, at efter hans mening svarede *praepetes* til de fugle, som Homer kaldte *tanyptéryges* ('bredvingede'), eftersom augurerne især kiggede efter dem, som fløj vidt og bredt på deres mægtige vinger. Og så citerede han disse vers af Homer:

"Vil du ha os til at tro på fugle med spilede svingfjer (*tanypterygessi*)!

Dem er jeg ligegladd med, dem ænsar jeg ikke en tøddel."²²

20. Ennius, *Annales* 1, 94 Vahlen (daktylisk heksameter).

21. Nigidius, *Augurium privatum* 1 fr. 80 Swoboda.

22. Homer, *Iliaden* 12.237-8, overs. Otto Steen Due 1999, 270 (det er Hektor, der taler).

7.7

Om Acca Larentia og Gaia Taracia; om oprindelsen til de arvaliske brødres præsteskab.

1 Acca Larentia og Gaia Taracia, også kaldet Fufetia, er berømte navne i de gamle årbøger. Den førstnævnte fik store hædersbevisninger efter sin død af det romerske folk, mens Taracia fik det, endnu mens hun levede. 2 At Taracia var vestalinde, bevidnes af *lex Horatia*, som blev foreslået folket på grund af hende. Ved denne lov fik hun mange æresbevisninger, blandt andet fik hun tildelt ret til at afgive vidnesbyrd, og hun er den eneste kvinde, der har fået denne ret. Ordet *testabilis* findes i *lex Horatia* selv; derimod står der skrevet i *De tolv tavlers Lov*: 3 "Lad ham være slet og *intestabilis* ('uden ret til at vidne')."²³ 4 Hvis hun som fyrrårig ønskede at forlade sit præsteskab og gifte sig, fik hun yderligere ret og mulighed for at fratræde sit embede og gifte sig; dette blev tilstået hende i taknemmelighed for hendes gavmildhed og velgerning, fordi hun havde foræret folket Tibermarken (eller Marsmarken).

5 Men Acca Larentia tilbød sin krop til enhver og havde tjent en mægtig formue på sit erhverv. 6 Hun indsatte i sit testamente kong Romulus, som det står skrevet i Antias' *Historieværk*,²⁴ som arving til sin ejendom, mens det ifølge andre var det romerske folk. 7 For denne fortjeneste udførte flamen Quirinalis offentligt et offer for hende, og en dag med hendes navn blev indføjet i listen over helligdage. 8 Men Masurius Sabinus følger i sine *Erindringer* nogle historikere og siger, at Acca Larentia var amme for Romulus. "Denne kvinde," fortæller han, "havde tolv sønner og mistede én af dem. Romulus trådte i hans sted som Accas søn og kaldte hendes øvrige sønner for *Arvalbrødrene*. Fra den tid forblev der et kollegium af Arvalbrødre i et antal af tolv, og dette præsteskab har som kendetegn en krans af aks og hvide hovedbånd."²⁵

23. *XII Tabulae* 8.22.

24. Antias, *Historia* fr. 1 Peter.

25. Sabinus, *Memorialia* fr. 14 Huschke.

7.8

Nogle interessante bemærkninger om kong Alexander og om Publius Scipio.

1 Grækeren Apion med tilnavnet Pleistoneikes besad en flydende og livlig stil. 2 Da han skrev om Alexanders fortjenester, sagde han: "Han nedlagde forbud mod, at konen til en besejret fjende, en kvinde berømt for sin skønhed, blev ført frem for ham, for han ønskede end ikke at berøre hende med sine øjne."²⁶ 3 Man kan derfor overveje det spørgsmål, hvem der synes at have ejet den største selvbeherkelse: Er det Publius Africanus den Ældre, som efter erobringen af Carthago, en betydelig by i Spanien, sendte en meget smuk ung pige, der var blevet taget til fange og ført til ham, tilbage til hendes far, en spansk adelsmand, uden at hun var blevet forulempet; eller det er kong Alexander, som havde taget kong Dareios' kone, der tillige var hans søster, til fange efter et stort slag, men selv om han erfarede, at hun var en stor skønhed, ønskede han ikke at se hende og forbød, at hun blev ført frem for ham.

4 De, som har tilstrækkelig med begavelse, tid og veltalenhed, kan anvende denne lille øvelsestale med begge eksempler; 5 jeg vil nøjes med at sige, hvad der er et stykke historie: Denne Scipio havde, da han var en ung mand, et ikke helt uplettet rygte – om det er sandt eller falsk, er usikkert – men det står temmelig fast, at følgende vers af digteren Gnaeus Naevius er skrevet om ham:

"Også han, som ofte ærefuldt med egen hånd bedrifter øved,
hvis gerninger endnu lever i dag, som blandt folkene huskes alene,
ham førte hans egen far hjem fra en elskerinde med kun en kappe."²⁷

6 Jeg tror, at Valerius Antias var påvirket af disse vers, da han havde en helt anden opfattelse af Scipios karakter end alle andre forfattere, for han har skrevet,²⁸ at pigen, der var krigsfange, ikke blev givet tilbage til hendes far, i modsætning til

26. Apion fr. 22 Jacoby.

27. Naevius 108-10 Ribbeck (trochæiske septenarer?).

28. Valerius Antias fr. 25 Peter.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

hende, jeg omtalte før, men at hun blev holdt tilbage af Scipio og udnyttet af ham i hans erotiske fornøjelser.

7.9

En passage hentet i Lucius Pisos Årbøger med en udsøgt fortælling og tale.

1 Lucius Piso har i tredje bog af sine *Årbøger* skrevet²⁹ om en ting, som den kuruliske ædil Gnaeus Flavius, en søn af Annius, udførte, og som synes værd at berette, og da hele affæren er fortalt i et rent og charmerende sprog, har jeg afskrevet hele passagen her fra Pisos *Årbøger*.

2 "Gnaeus Flavius var søn af en frigiven slave og havde arbejde som kontorist, og han gjorde tjeneste for en kurulisk ædil på det tidspunkt, da nye ædiler skulle vælges, og man udråbte ham som kurulisk ædil på tribusforsamlingen. 3 Men den, der ledede mødet, nægtede at acceptere ham som ædil, og han mente ikke, at en kontorist kunne blive ædil. 4 Gnaeus Flavius, søn af Annius, siges at have lagt sine skrivetavler fra sig og at have frasagt sig sit hverv som kontorist, og han blev så udnævnt til kurulisk ædil.

5 Samme Gnaeus Flavius, søn af Annius, siges at være kommet for at besøge en kollega, der var syg. Da han var trådt ind i værelset, sad der adskillige adelsmænd på stedet. De foragtede ham, og ingen ville rejse sig for ham. 6 Gnaeus Flavius, søn af Annius, ædilen, lo ad dette og befalede, at der skulle hentes et kurulisk sæde, og det anbragte han på dørtærsklen, for at ingen af dem kunne gå ud, og for at de alle mod deres vilje skulle se ham sidde på et kurulisk sæde."

7.10

En historie om sokratikeren Euklid, hvis eksempel filosofen Taurus plejede at anvende, når han skulle opfordre unge mænd til ivrigt at studere filosofi.

1 Filosofen Taurus, der var en berømt platoniker på min egen tid, plejede at opfordre til at dyrke filosofi ved at pege på mange gode og nyttige eksempler, og især plejede han at opmuntre sindene hos de unge mænd ved det, som han altid sagde,

29. Piso, *Annales* 3 fr. 27 Peter.

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

sokratikeren Euklid³⁰ gik og gjorde. 2 "Athenerne havde ved et af deres dekreter," fortalte han, "fastsat, at hvis en borger fra Megara var blevet grebet i at sætte sin fod i Athen, skulle han dømmes til døden; 3 så voldsomt et had," fortsatte han, "nærede athenerne mod deres megaræiske naboer. 4 Euklid var netop fra Megara og plejede før dette dekret både at opholde sig i Athen og høre på Sokrates, men efter at de havde vedtaget dekretet, iførte han sig hen under aften, når det var ved at blive mørkt, en lang kvindetunika, og med en spraglet kappe og et tørklæde for ansigtet plejede han at gå fra sit hus i Megara til Sokrates i Athen, for at han i det mindste en del af natten kunne deltage i samtalerne og diskussionerne med ham, og når det igen blev lyst, gik han de lidt mere end tyve tusind passus tilbage dækket af den samme forklædning. 5 Men nu," sagde Taurus, "kan man se filosoffer, der af sig selv spæner til dørene hos velhavende unge mænd, for at undervise, og der sidder de og venter til henimod middagstid, indtil deres elever har sovet al nattens vin ud."

7.11

Et uddrag af en tale af Quintus Metellus Numidicus, som jeg holder af at erindre mig, fordi den leder til den pligt, man har i livet til at vise besindighed og værdighed.

1 At man ikke skal skændes med de mest gemene mennesker, og at man heller ikke skal yppe kiv mod uforskammede og slette personer, fordi man så kommer til at ligne dem og bliver mage til dem, når man siger de samme og lignende ting, som man hører, kan erkendes ikke i mindre grad fra en tale af den vise Quintus Metellus Numidicus end fra filosoffernes bøger og undervisning. 2 Her følger et citat fra Metellus' tale *Mod folketribunen Gaius Manlius*, af hvem han ved et folkemøde var blevet angrebet og forfulgt med frække udtalelser: 3 "Hvad nu angår denne Manlius, Quiriter, når han mener, at han er mere betydningsfuld, hvis han bliver ved med at sige, at han er min uven, en mand, som jeg hverken behandler som en ven eller regner som uven, så vil jeg ikke sige mere om ham. Jeg mener nemlig, at han er højst uværdig til at blive omtalt pænt af gode mennesker, men

30. Euklid fr. 1 Döring.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

han er heller ikke velegnet til at blive kritiseret af anstændige folk. For hvis man omtaler et ubetydeligt menneske på et tidspunkt, hvor man ikke kan straffe ham, får han mere ære end hån ud af det."³¹

7.12

Hverken testamentum eller sacellum er sammensatte ord, som henholdsvis Servius Sulpicius og Gaius Trebatius mente, men det førstnævnte er afledt af testatio, det sidstnævnte er en diminutiv af sacrum.

1 Jeg forstår ikke, hvad Servius Sulpicius, sin tids lærdeste mand, var foranlediget af, da han i anden bog af *Om at opgive hellige ritualer* skrev,³² at ordet *testamentum* var sammensat; 2 han sagde nemlig, at det var dannet af *mentis contestatio* ('sindets vidnesbyrd'). 3 Men hvad så med *calciamentum* ('sko'), *paludamentum* ('soldaterkappe'), *pavimentum* ('gulv'), *vestimentum* ('tøj'), hvad så med de tusind andre ord, der er udvidet med den samme form, skal vi da også sige, at alle de er sammensatte? 4 Det virker, som om Servius eller hvem det nu er, der har sagt det tidligere, er blevet narret af, at ordet *mens* ('sind') skulle ligge i *testamentum*, en idé, der ganske vist er forkert, men dog ikke helt upassende eller smagløs, ligesom også Gaius Trebatius ved Hercules lod sig narre af denne forbindelse. 5 Han siger nemlig i anden bog af sit værk *Om religioner*: "Et *sacellum* ('kapel') er et lille sted, der er indviet til en gud og forsynet med et alter."³³ Derefter tilføjer han disse ord: "Jeg tror, at *sacellum* er sammensat af to ord, *sacer* og *cella*, så det bliver til *sacra cella*." 6 Dette er, hvad Trebatius skriver; men hvem ved ikke, at *sacellum* er et usammensat ord og ikke forbundet af *sacer* og *cella*, men en diminutiv af *sacer*?

7.13

Om de emner, der blev talt om ved selskaber hos filosofen Taurus, og som hedder Bordsamtaler.

31. Metellus Numidicus, *Adversus C. Manlium tribunum plebis* fr. 6 Malcovati.

32. Servius Sulpicius, *De sacris detestandis* 2 fr. 3 Huschke.

33. Trebatius, *De religionibus* 2 fr. 4 Huschke.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

1 De, der var nære venner af filosoffen Taurus i Athen, plejede at have følgende vane: 2 Når han inviterede os hjem til sig, bidrog vi til den beskedne middag ikke med lækkerbiskener, men med spirituelle emner for diskussion, for at vi ikke skulle komme, som man siger, tomhændede til et sammenskudsgilde. 3 Hver af os kom altså med noget, han havde fundet på og forberedt, som han kunne diskutere, og når vi var færdige med middagen, begyndte vi på samtalen. 4 Men det var ikke alvorlige eller vægtige ting, der blev diskuteret, men nogle små, vittige påfund, der kunne pirre et sind, der var oplivet af vin; jeg vil give nogle eksempler på det intelligente tidsfordriv.

5 Man diskuterede, hvornår en døende person dør: Når han allerede befandt sig i dødens favn, eller mens han endnu var i live? Eller hvornår rejser sig en mand, der er ved at rejse sig? Når han allerede står, eller også når han endnu sidder? Og den, som lærer en kunst, hvornår bliver han en kunstner? Når han allerede er det, eller når han endnu ikke er det? 6 Hvad man end svarer, vil man sige noget absurd og latterligt, men det vil forekomme endnu mere absurd, hvis man siger, at det sker i begge tilfælde eller i intet tilfælde.

7 Men når nogen påstod, at det alt sammen var indholdsløst ordkløveri, sagde Taurus: "I skal ikke kaste vrage på dette som bare en bagatelagtig leg. 8 De betydeligste filosoffer har diskuteret seriøst om dette emne: Der er også nogen, der har ment, at ordet at dø og tidspunktet for døden kunne siges og bruges, mens der stadig er liv tilbage; andre har derimod ikke villet erkende, at der var noget liv tilbage, men har tilkendt døden alt det, der hører ind under at dø; 9 ligeledes har de om de øvrige tilsvarende spørgsmål argumenteret for forskellige tidspunkter og modsatte opfattelser. 10 Men vores egen Platon," fortsætter han, "har hverken tildelt dette tidspunkt til livet eller døden, og han hævdede det samme i enhver diskussion af lignende emner. 11 Han så jo, at begge dele var i modstrid med hinanden, og at af to modsætninger kunne den ene ikke fastholdes, hvis den anden stadig var til stede, og at problemet opstod ved sammenhængen mellem de to indbyrdes forskellige områder, nemlig dødens og livets, og derfor skabte han selv og udtrykte et andet nyt tidsbegreb på grænsen mellem de to, som han med rigtige

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

og præcise ord kaldte *den pludselige adskillelse*, og selve det, som jeg her nævner det," tilføjede Taurus, "vil I finde i den dialog, som hedder *Parmenides*."³⁴

12 Det var sådan noget, vores bidrag bestod af, og det var, som han selv plejede at sige, vore *desserter*.

7.14

De tre grunde, filosoffer fremfører, til at straffe forseelser; og hvorfor Platon kun nævner to af dem og ikke tre.

1 Man har ment, at der må være tre grunde til at straffe forseelser. 2 En af disse grunde er, hvad der på græsk hedder *kólasis* ('tilrettevisning') eller *nuthesía* ('formaning'), når en straf bliver anvendt for at revse og forbedre, så at den, der ved et tilfælde har forset sig, kan blive mere opmærksom og bedre. 3 Den anden grund er, hvad de, som har sondret mere omhyggeligt, kalder *timoría* ('straf'). Grunden til at straffe er den, at man vil beskytte værdigheden og prestigen for den, mod hvem der er begået en fejl, for at undladelse af straf ikke skal betyde, at han bliver foragtet og hans anseelse mindsket; man mener, at ordet blev dannet af denne grund for at bevare anseelsen (*time*). 4 Den tredje grund til at straffe er, hvad grækerne kalder *parádeigma* ('advarende eksempel'), når straffen er nødvendig for at statuere et eksempel, så de øvrige skræmmes fra lignende forseelser, som samfundet har gavn af at forhindre, når de ved, hvilken straf der venter. Derfor talte også vore forfædre om *exempla* på meget store og alvorlige straffe. Når der således er et stort håb om, at den, der har begået en fejl, vil korrigere sig selv uden at blive straffet, eller der omvendt slet ikke er nogen forventning om, at han kan forbedres eller korrigeres, eller når det ikke er nødvendigt at frygte for et tab i anseelse hos den, forseelsen er gået ud over, eller der ikke er begået en fejl, som kan straffes ved at indgyde frygt for den, så forekommer et ønske om at idømme en straf virkelig ikke rimelig, uanset af hvilken art fejlen er.

5 Disse tre begrundelser for at straffe har andre filosoffer flere steder skrevet om og især min landsmand Taurus i første bog af *Kommentar til Platons Gorgias*. 6 Selv siger Platon derimod åbenlyst, at der kun er to grunde til at straffe: én, som

34. Platon, *Parmenides* 156d.

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

jeg nævnte først, for at forbedre, en anden, som jeg nævnte på tredjepladsen, som et afskrækkende eksempel. 7 Et citat fra Platons *Gorgias*: "Nu gælder det enhver, som er under straf (*timoría*) af andre, for så vidt han straffes på den rette måde, at han enten selv forbedres derved og således har gavn af straffen, eller må tjene som et advarende eksempel for andre, for at de, når de ser ham lide den straf han er idømt, kan blive bange og således forbedre sig."³⁵ 8 Man indser let, at Platon med disse ord har sagt *timoría*, ikke i den betydning, nogle som sagt har brugt, men sådan som man plejer at sige om enhver straf. 9 Men om han har forbigået en grund til at straffe for at beskytte den forulempede persons prestige, fordi grunden i det hele taget var beskeden og foragtelig, eller han har udeladt det som en sag, der ikke var nødvendig for det, han talte om, fordi han skrev om straffe, der skulle idømmes, ikke i levende live eller blandt mennesker, men efter afslutningen af livet, tager jeg ikke stilling til.

7.15

Om verbet quiesco skal udtales med langt eller kort e.

1 En af mine venner, en mand, der havde studeret meget og beskæftigede sig indgående med de skønne kunster, udtalte verbet *quiescit* ('hviler') efter sædvane med et kort *e*. 2 Men en anden af mine venner, der var forunderlig i sin lærdom, som om han var en art tryllekunstner, brød sig ikke om almindelige ord og havde afsmag for dem, og han mente, at den anden udtalte ordet forkert, eftersom han skulle have forlænget bogstavet, ikke gjort det kort. 3 Han fremhævede, at *quiescit* skulle udtales ligesom *calescit* ('bliver varm'), *nitescit* ('glinser'), *stupescit* ('studser') og mange andre af den art. 4 Han tilføjede også, at *quies* ('hvile') blev udtalt med langt, ikke kort *e*. 5 Med det beskedne mådehold, min førstnævnte ven udviste i alle forhold, sagde han, at ikke engang hvis mænd som Aelius, Cincius og Santra havde ment, at man skulle udtale ordet sådan, ville han rette sig efter det i modstrid med den almengyldige regel i det latinske sprog, og han ville heller ikke tale på en så påfaldende facon, så han sagde noget, der ikke klang godt eller var usædvanligt; 6 han skrev dog et brev herom mellem de øvelser, han forfattede for

35. Platon, *Gorgias* 525b1-4, overs. Thure Hastrup 1977, 133.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

morskabs skyld, og mente, at *quiesco* ikke lignede de eksempler, jeg citerede lige før, og at det ikke var afledt af *quies*, men at det forholdt sig omvendt, og han påviste, at dette ord havde form og oprindelse fra et græsk ord, og han belærte med grunde, som ikke var så smagløse endda, at det ikke var rigtigt at udtale *quiesco* med et langt *e*.

7.16

Verbet deprecior blev anvendt af digteren Catul på en usædvanlig måde, men det passer godt og er korrekt; om ordets oprindelse med eksempler hos ældre digtere.

1 Mens vi en aften spadserede i Lykeion, var der en mand til stede, der gav anledning til morskab og fornøjelse: Han var af den type, som ved tilfældig og usammenhængende sproglig træning havde gjort sig forhåbninger om at opnå berømmelse for veltalenhed uden at have lært at anvende det latinske sprog og dets regler. 2 For mens Catul i et digt har anvendt verbet *deprecior* ganske behændigt, sagde han i sin uvidenhed, at disse vers var de mest trivielle, selv om de efter alles mening er meget charmerende. De følger her:

"Altid rakker mig Lesbia ned og aldrig hun tier

om mig – men jeg vil dø, dersom hun viser sig kold.

Her er beviset: Jeg selv gør det samme, hvert øjeblik skyr jeg (*deprecior*)

hende, men lad mig dø dersom jeg viser mig kold."³⁶

3 Den gode mand mente, at *deprecior* på dette sted havde den samme betydning, som det almindeligvis har, det vil sige, at det betyder 'beder inderligt', 'anråber', og 'bønfalder', og at præpositionen *de* har en forstærkende virkning. 4 Hvis det forholdt sig sådan, ville versene virkelig være trivielle. 5 Nu er det altså det modsatte, der gør sig gældende: Eftersom præpositionen *de* er tvetydig, får den en dobbelt betydning i ét og samme ord. Således er *deprecior* brugt af Catul i betydningen 'hader' eller 'forbander' eller 'afviser' eller 'afskyer'; 6 det har også den modsatte

36. Catullus 92, overs. Otto Gelsted 1997 [1968], 113.

Aulus Gellius, Attiske nætter 7. bog

mening, når Cicero i *Talen for Publius Sulla* siger sådan: "Hvor mange mennesker kunne ikke takke hans forbønner (*deprecatus*) hos Lucius Sulla for at de forblev i live?"³⁷ 7 Ligeledes i den tale, hvor Cicero fraråder en jordlov: "Hvis jeg begår en fejl på noget punkt, har jeg ingen anebilleder, der kunne gå i forbøn (*deprecentur*) for mig hos jer!"³⁸

8 Men det er ikke Catul alene, der har brugt dette verbum. Bøgerne er fyldt med en lignende betydning af dette ord, og jeg har citeret et par stykker af dem, som jeg havde for hånden. 9 Quintus Ennius siger i *Erectheus* ikke meget forskelligt fra Catul:

"Hvordan kan jeg min frihed få fra al min nød,
og drive (*deprecor*) mine kvaler fra mit slaveri?"³⁹

Her betyder det 'fordrive' og 'forjage' enten ved at have anvendt en bøn eller på anden måde. 10 Ennius siger ligeledes i *Cresphontes*:

"Mens jeg skåner mit eget liv, så fri mig for (*deprecer*) min fjendes død!"⁴⁰

11 Cicero skrev således i sjette bog af *Om staten*: "Dette var så meget desto større, fordi, selv om de var kolleger med den samme sag, blev de ikke udsat for det samme had, men kærligheden til Gracchus afværgede (*deprecabatur*) også hadet til Claudius."⁴¹ Her betyder det ligeledes heller ikke 'bad meget om', men den drev hadet væk og forsvarede ham mod det, hvilket grækerne med en parallel gløse betegner med *parateísthai*.

37. Cicero, *Pro Sulla* 72, overs. Christian Marinus Taisbak 1983, 108.

38. Cicero, *De lege agraria* 2.100.

39. Ennius *scen.* (*Erectheus*) 137-8 Vahlen = 128-9 Ribbeck (jambiske trimetre).

40. Ennius *scen.* (*Cresphontes*) 134 Vahlen = 121 Ribbeck (katalektisk trochæisk tetrameter).

41. Cicero, *De re publica* 6.2.2.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 7. bog

12 Cicero bruger dette ord på tilsvarende måde i *Talen for Aulus Caecina*: "Hvad kan man gøre for denne mand? Kan man ikke engang imellem tillade, at man ved at indrømme den største tåbelighed kan afværge (*deprecetur*) et had for den største ondskab?"⁴² 13 Ligeledes siger Cicero i anden afdeling af første *Tale mod Verres*: "Men hvad skal Hortensius da gøre nu? Skal han imødegå (*deprecetur*) anklagerne mod sin klient for griskhed ved at rose hans redelighed? Jamen, det er jo det mest afskyelige, det mest udsvævende og det mest fordærvede menneske, han forsvarer."⁴³ Således siger Catul, at han gør det samme som Lesbia, nemlig at han både taler ondt om hende offentligt, at han forsmår hende og vægrer sig ved hende, forbander hende ustandseligt og alligevel er dødeligt forelsket i hende.

7.17

Hvem har først grundlagt et offentligt bibliotek? Og hvor mange bøger var der i offentlige biblioteker i Athen før perserkrigene?

1 Tyrannen Peisistratos siges at have været den første til at etablere et offentligt bibliotek i Athen med bøger om humaniora. Derefter øgede athenerne selv samlingen med iver og omhu; men da senere Xerxes havde erobret Athen og brændt byen af undtagen Akropolis, tog han hele mængden af bøger med og bragte dem til perserne. 2 Efter mange års forløb sørgede kong Seleukos med tilnavnet Nikanor for, at alle bøgerne blev bragt tilbage til Athen.

3 Senere blev der tilvejebragt eller kopieret en enorm mængde bøger i Ægypten af de ptolemæiske konger i et antal på næsten syv hundrede tusinde bind; men under den første alexandrinske krig, da byen blev plyndret, blev de alle brændt, ikke med vilje eller efter nogens beslutning, med ved et tilfælde af nogle lejetropper.⁴⁴

42. Cicero, *Pro Caecina* 30.

43. Cicero, *In Verrem* 2.2.192, overs. Sven Helles 2003, 250 (Gellius angiver fejlagtigt første bog: det er anden).

44. Jeppe Tønsberg, *Offentlige biblioteker i Romerriget*, København 1976, 12-13